

Kirjat

Mutantit ja muokkautuva ruumiillisuus biokapitalismin kiemuroissa

Eben Kirksey: *The Mutant Project. Inside the Global Race to Genetically Modify Humans*. New York: St. Martin's Press, 2020, 292 s. ISBN 9781250265364

”To Lulu and Nana.”

Antropologi Eben Kirkseyn kirja *The Mutant Project* alkaa omistuskirjoituksella kahdelle sisarukselle, vuonna 2018 Kiinassa syntyneelle kaksosparille. Luluksi ja Nanaksi julkisuudessa nimetyt lapset kantavat ensimmäisinä ihmisinä maailmassa jokaisessa solussaan CRISPR-geenimuuntelutekniikalla tuotettua muutosta, joka – näin oletetaan – tekee heidät immuuneiksi HI-virukselle. Nyt jo neljävuotiaat lapset tietämättään ruumiillistavat ihmisten geenien muokkaamiseen liitettyjä

pelkoja ja toiveita. Ihmiskokeen tehnyt lääkäri Jiankui He taas joutui keskelle kansainvälistä tiedeskandaalia, ja myöhemmin hänet vangittiin Kiinassa. *The Mutant Project* aloittaa tarinansa kohtauksella, jossa uutinen Lulun ja Nanan syntymästä saapuu keskelle geenimuuntelun etiikkaa käsittelevää konferenssia. Tätä auki keriessä käy ilmi, että vaikka tapahtumakenties uutisoitiin yllättävänä, yksittäisen sooloilijan hulluna projektina, He ei lopulta tehnyt työtään mitenkään irrallaan konferenssiin osallistuneiden geenitutkijoiden verkostoista.

Teos koostuu vinjetinomaisista luvuista, joissa kirjoittaja matkaa ympäri maailmaa seuraamassa erilaisia, geenieditoinnin tulevaisuuksia määrittäviä kehityskulkuja. Kirksey kertoo hurjalla vauhdilla etenevää tarinaansa otteella, jota voisi oikeastaan luonnehtia journalistiseksi. Teoreettisemat kiinnittymiset ja kehittelyt jäävät pitkälti lukijan postulotaviksi. Rivien välissä pilkahte-

lee suuria teemoja teollisesta high tech -bioteknologiasta ja sitä liikuttavista voimista, sekä ruumiillisuudesta, sen merkityksen muokkautumisesta ja karsittavien ja toivottavien ominaisuuksien valikoitumisesta. Näitä ei kuitenkaan eksplisiititesti teoretisoida. Ehkäpä se ei ole ollut tarkoitukseen: kyseessä on selvästi akateemista yleisöä suuremmalle lukijakunnalle suunnattu teos. Tällaisessa popularisoivassa mielessä Kirkseyn moneen suuntaan viittelehtivä tyylituntuukin ihan toimivalta ja viihdyttävältä.

Kirksey itse kuvaa, kuinka Lulun ja Nanan syntymä on hänelle portti suurempaan tarinaan CRISPR:stä ja geenilääketieteen noususta. Hän kertoo tavoitteekseen tarkastella ”uusien vallan muotoja” joiden keskellä yrityslobbaajat, lääkärit ja bioteknologiayrittäjät toimivat. Eriytisesti Kirksey tuntuu seuraavan eräänlaista mielikuvituksen politiikkaa, jossa keskeistä on kysymys, mihin tarkoitukseen bioteknologiaa kehitetään ja

millä ehdoilla. Tätä hän jäljit-
tää kiinalaisella klinikalla, joka
tarjoaa muun muassa hedel-
mötyshoitoja länsimaisille ter-
veysturisteille; keskusteluissa
CRISPR-tekniikkaa menetel-
mänään käyttävien biotaitei-
lijoiden kanssa; kokeellisiin
hoitoihin osallistuneiden HIV-
aktivistien parissa; geenitera-
pioiden tutkimuslupia käsitte-
levän lautakunnan kuulemisissa
Yhdysvalloissa (myöhemmin,
Trumpin hallintokaudella, sa-
mainen lautakunta lopetettiin
osana hanketta, jossa karsittiin
kaikenlaista sääntelyä); ja viet-
tämällä aikaa bio-startup-yrittä-
jien kanssa. Kirja maalaa laajan
ja rikkaan kuvan bioteknologian
mahdollisuuksien maailmasta,
jota on hankala typistää pelkäs-
tään teknodeterministiseksi tai
yksinomaan innovaatiokapita-
lismiin määrittämäksi. Samalla
haastateltavien esiinmarssitta-
minen herättää kysymyksiä et-
nografian ja journalismin rajan-
käynnistä – etenkin silloin kun
kirjassa matkustetaan jututta-
maan Hen maalaissukulaisia.

Lulun ja Nanan syntymä oli
skandaali, joka tuntui toden-
tavan monien jakamia uhka-
kuvia nimenomaan Kiinassa
tehdystä tutkimustyöstä. Yhte-
nä juonteena kirjassa Kirksey
seuraa tieteen geopolitiikkaa
ja kuvaa Kiinan teknologiseen
kehitykseen liitettyjä, usein
enemmän tai vähemmän ras-
sistisia uhkakuvia länsimai-

nessa julkisessa keskustelussa
sekä kulttuurituotteissa: *Blade
Runner* -elokuvan anonyymi-
en aasialaisnäyttelijöiden esit-
tämien hahmojen takakujilla
kauppaamista geenituotteista
William Gibsonin kyberpunk-
klassikon *Neuromancerin* sivu-
ja kansoittaviin, geneettisesti
muunneltuihin ja konemaisiin
japanilaisiin huumekauppai-
siin. Todellisuudessa Lulun
ja Nanan syntymään johtanut
tapahtumaketju ei tapahtu-
nut ”salaisissa laboratorioissa
pimeiden kujien päässä, vaan
yliopistoissa ja julkisissa pörs-
siyhtiöissä sekä hallituksen että
kansainvälisen tiedeyhteisön
täydellä tuella” (s. 26). Kirksey
painottaa, että Hen projekti ei
syntynyt ”jossakin tuolla” tie-
teellisten kokeilujen villissä
lännessä, vaan oli mitä keskei-
simmin osa globaalin biokapi-
talismien toimintaa.

Ominaisuutena immuunius
HI-virukselle ei myöskään va-
likoitonut kokeilujen kohteeksi
tyhjiössä tai sattumalta. Ja
oikeastaan Lulu ja Nana eivät
tarkalleen ottaen olekaan en-
simmäiset geenimuunnellut
ihmiset. Tämä määre kuuluisi
paremminkin joukolle ihmisiä,
joka vuosikymmen aiemmin
osallistui kokeellisiin hoitoihin,
jossa heille tehtiin sama muta-
tio, jonka kanssa Lulu ja Nana
ovat syntyneet. Monet näistä
kokeellisista potilaista olivat
pitkään tehneet työtä HIV-ak-

tivismin parissa sen puolesta,
että hoitoja sairauteen olisi tar-
jolla ja saatavilla. Oman kehon
tarjoaminen koekappaleeksi oli
näille ihmisille yksi tapa tehdä
jotain hoitojen saatavuuden
puolesta. Toisaalta suurelliset
lupaukset sairauksien paran-
tamisesta usein typistyivät ke-
keellisiksi ja raskaiksi hoidoiksi,
jotka mahdollistuivat joissain
tilanteissa joillekin.

Kirja päättyy keskusteluun
Kirksey'n oman väitöskirjaoh-
jaajan, Donna Harawayn kans-
sa. Kirksey asettaa kirjan alus-
sa itsellensä tavoitteen puhua
vallasta ja teknologiasta. Eh-
käpä kuitenkin tätä enemmän
The Mutant Project kehrittelee
ajatusta mutantin hahmosta.
Tämä esitellään alussa kirjan
teeman yhteydessä: yksinker-
taisesti ilmaistuna CRISPR on
työkalu, jolla voidaan tuottaa
kohdennettuja mutaatioita.
Mutantista tulee kirjan myötä
eräänlainen vastine Harawayn
kyborgin figurille, jota Kirk-
sey tarjoaa ajattelun välineeksi.
Mutaatioita toki syntyy meis-
sä kaikissa koko ajan, ja tämä
prosessi mahdollistaa elämän
mukautumisen ympäristöönsä.
Samalla tällaisen työkalun käyt-
tö jonkinlaisen ”parantamisen”
(merkityksessä *enhance*) aja-
tuksen johdattamana uusintaa
edellä kuvattuja valtarakentei-
ta. Yhdessä Kirksey ja Haraway
pohtivat ihmisruumiillisuuden
ja ympäristön suhdetta. Ajatuk-

set ylilajisesta hoivasta jäävät ilmaan. Aiemmin kirjassa geenieditoinnin kuvitellut ja toteutuneet tulevaisuudet syntyivät kiinnittyneinä HIV-aktivistien työhön ja kysymyksiin terveydenhuollon saatavuudesta ja biokapitalismista. Loppukapalleen tarkoitus on enemmänkin keskustella teknologiahypen ja toisaalta pessimistisen teknodeterminismin välissä. Jäin kuitenkin miettimään, palautuvatko mielikuvituksen politiikka ja bioteknologian kehittämisen ehdot lopussa sittenkin jonkinlaiseksi yksilön kuvitteluksi.

Marianne Mäkelin

Kuinka elää menettämisen kanssa, ja sen jälkeen

Laura A. Ogden: *Loss and Wonder at the World's End*. Durham & Lontoo: Duke University Press, 2021, 200 s. ISBN 978-1-4780-1456-0.

Sota, luonnonvarojen riistokäyttö, ilmastonmuutoksen myötä yhä nopeammin muuttuvat elinympäristöt ja kiihtyvä luontokato ovat kaikki ilmiöitä, joita määrittää menettäminen. Luopumisesta ja menettamisestä vaikuttaa nopeasti tulleen yksi merkittävimmistä aikakautemme yhteisöelämää määrittäviä piir-

teitä. Paitsi että ilmastonmuutoksen ja luontokadon edetessä menettäminen on läsnä äärimmäisten luonnonmullistusten myötä muodostuneissa kriiseissä, on siitä tullut vakaasti ja vääjäämättä osa myös kaikista arkisimpia sosioekologisia suhteitamme. Aikaamme voisi kuvailla elämisenä menettämisen kanssa, ja juuri tähän aiheeseen pureutuu myös Laura Ogdenin teos *Loss and Wonder at the World's End* (Duke UP, 2021).

Laura Ogden on ympäristöantropologi, joka on aiemmassa tutkimuksessaan jäsentänyt ihmisen ja luonnon yhteiselämää erityisesti suhteessa Yhdysvaltojen valtiolliseen luonto- ja luonnonvarapolitiikkaan. Ogden on pitkän linjan etnografi, jonka ajattelussa luontoa ei nähdä jonain koskemattomana, ihmiselämästä irrallisena entiteettinä, vaan tutkimuksessa esitellyt ympäristöt ja yhteisöt nähdään toinen toistaan määrittäviksi voimiksi. Tässä uusimmassa teoksessaan Ogden jatkaa samojen tutkimusteemojen parissa mutta tutkimuskenttä on vaihtunut Ogdenin kotiseudusta Floridasta Etelä-Amerikan eteläisimpään kärkeen, Tierra del Fuegon saaristoon.

Kuten kirjan nimestä voi päätellä, on tutkimukselle määritetty kaksi pääjuonta, joiden välisestä jännitteestä käsin se

jäsentyy. *Loss*, kuoleminen, menettäminen tai luopuminen, on näistä ensimmäinen. Tierra del Fuegon tapauksessa tämä tarkoittaa suurta määrää kuolemaa ja katoamista: alueen alkuperäiskansojen, Yagánien ja Selk'namien, massamurhia ja siten lähes kuolleita kulttuureita, tapoja ja kieliä mutta myös laajoja metsätuhoja, vieraslaji-invaasioita ja biotooppien äkillistä köyhtymistä. Toinen on *wonder*, elämän ihme, joka Ogdenille tarkoittaa menettämisen jälkeen muotoutuvaa elämää. Kirjassa Ogden etsii ja paikantaa Tierra del Fuegossa *kohtaamistiloja* (*contact zones*), joissa imperiaalististen hankkeiden valtava varjo ja saariston ympäristönmuutosten yhteenkietoutumat paljastuvat ja kertovat tarinaa niin koloniaalisen historian tuottamista tuhoista kuin saariston monilajisen elämän selviytymisistä. Menettäminen ja ihme syntyvät Ogdenin mukaan juuri näissä kohtaamistiloissa. Teoksen pääargumentti on, että Tierra del Fuegon ymmärtäminen menettämisen ja ihmeen näkökulmasta auttaa paljastamaan koloniaalisten rakenteiden kietoutumisen syvälliseksi osaksi saariston nykyistä ja historiallista olemassaoloa. Ne ovat tarkasti paikantuneita ilmiöitä ja tapahtumia, erilaisia sävyjä sisältäviä, ja historiallista painolastia kantavia tapahtumasarjoja, ja siten aina subjek-